

Епископ дремвитски Давид (Нинов):

Оваплоћење у теологији Св. Симеона Новог Богослова

У Старом Завету, Бог је забранио да се слика Божанство, наглашавајући ту забрану кроз десет заповести, које је дао Мојсеју¹. Света Тројица је изван сваког облика и вида, надсуштествена је и неописива. Због тога је немогуће да се било којим обликом наслика неописиви Бог. Но, у време Новог Завета, неописиво Очево Слово постало је описиво, оваплоћујући се од Духа Светог и Пресвете Богородице. На тај начин, Бог нам је показао како Божанство може да се опише, не као неописива суштина Свете Тројице, већ као ипостас Богочовека Христа, који је Божанство, које се сјединило *несливено* (*ασχύτος*) и *нераздељиво* (*αδιαρέτος*), са људским бићем. О овоме сведочи и Св. Апостол Павле, који каже да је Христос „икона невидљивог Бога, прворођени свега створеног“², зато што је у њему смештена пуноћа Божанства у телу.

То оваплоћење јасно објављује и Св. Симеон Нови Богослов у његовим „Словима“, када каже: „Бог је постао човек и одмах је по телу постао сродник свим људима, постао је брат свим људима“³. Потребно је да се истакне да се његова мистична теологија појављује у једном времену када се још увек осећају последице монофизитизма и иконоборства, те управо као одговор споменутим јеретичким правцима, својим учењем о оваплоћењу, Св. Симеон Нови Богослов јасно излаже живот и аутентични опит Цркве. Овде је неопходно да предочимо и следеће: „став Св. Симеона Новог Богослова се развија у оквирима његовог учења о зачећу Слова, у Духу Светом, од стране сваког верујућег. Ово зачеће Логоса у срцу сваког верујућег представља врхунско вредновање христологије, будући да

1. Пета књига Мојсијева, 5. 8.

2. Колошанима 1. 15.

3. Αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου, Έργα, Πρόλογος – εισαγωγή – απόδοση στη νεοελληνική – σχόλια Κωνσταντίνου Γ. Φραντζολά, Φιλολόγου, изд. Το Περιβόλι της Παναγίας, Θεσσαλονίκη 2017, Λόγος ηθικός 13, стр. 449.

уводи једно, у Духу Светом „вечно оваплоћење“, као циљ и резултат христолошког догађаја“⁴.

Тешко је могуће да се неко назове монахом, или, уопште, Хришћанином, уколико нема управо тај конкретни опит оваплоћења Логоса у свом постојању. „Дакле, зачињемо Логоса, не телесно као што је зачала Дјева Богородица, већ духовно, но зачињемо га истински и имамо у нашим срцима Истог Оног, Којег је и Дјева зачала, као што каже божанствени Павле: *Бог, који рече да из таме засија свјетлост, Он засија у срцима нашим ради просвјетљења знања славе Божије у лицу Исуса Христа* (2 Кор. 4.6)“⁵.

Следствено, једна од најбитнијих одлика теологије Св. Симеона Новог Богослова јесте: оваплоћење. Наиме, сагласно његовом учењу: „дело (το έργο) Христово се не ограничава само на приношењу спасења палог човека и на ослобођењу из ропства распадљивости и смрти, већ се протеже и на даривање новог живота, који је могућност и дар обнове и спасења човека. Примео је нашу плот да би „мистички“ обновио целокупну нашу природу. Св. Симеон Нови Богослов (као и већина Отаца), сматра да очовечење нема повезаност искључиво са падом, већ више са обновом и обожењем човека“⁶.

Одатле, оваплоћење представља кључну реч у уметности живота монаха, додали бисмо – и сваког Хришћанина. „За хришћанско искуство, догађај сједињења божанства и човечанства представља одлучујући онтолошки догађај. Одрицање истинског и савршеног јединства Божанског и човечанског у личности Логоса, не представља само немоћ човекове логике, са јасним сотириолошким последицама, већ увреду пројаве тајне Свете Тројице, која се савршава у оквирима христолошког догађаја. Одрицање од оваплоћења равно је одрицању од Свете Тројице“⁷.

Управо због тога, иконоборачким нападима, који негирају оваплоћење, Св. Симеон Нови Богослов одговара личним, монашким опитом литургијског начина постојања, те нам својом мистичном теологијом открива културу оваплоћења. Он је поборник културе

4. Θεόφιλος Α. Αμπατζίδης, *Το ενυπόστατον φως, Σπουδή στις προϋποθέσεις της θεώσης κατά τον Συμεών τον Νέο Θεολόγο*, изд. Δόμος, Αθήνα 2019, стр. 148.

5. Αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου, *Έργα, Λόγος ηθικός 1*, стр. 414 - 415.

6. Βασίλειος Τσίγκος, *Ο ανακαινισμός του ανθρώπου κατά τη δογματική διδασκαλία του αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου*, изд. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2009, стр. 81 - 84.

7. Θεόφιλος Α. Αμπατζίδης, *Το ενυπόστατον φως*, стр. 135

оваплоћења: „Предајући светлост његове теологије, снажно је запечатио своју епоху благодатним ученицима. Песник са крајњом осетљивошћу и са високим тоном, сигурно заузима место и у области културе, бивајући један теолог са малим или без икаквог философског образовања. Његово песничко дело „Химне божанственог ероса“ распростире искуство јединства нествореног и створеног унутар божанствених просветљења. Нестворена светлост преображавајући преобликује и мења ум и чула, тако да у односу молитве и умственог заједичарења, човек може да куша познање, љубав и врхунску сладост. Није реч о бекству, већ о једном крајње оптимистичком ставу у животу, који са сигурношћу стреми преображавању створене стварности у светлоносне божанствене енергије“⁸.

У својим „Химнама“, Св. Симеон Нови Богослов истиче: „Дакле, постаде Слово / садејством Духа и благовољењем Оца / непреложно потпуни човек. / Нестворени Бог по природи, / неизрециво би створен, / и обожујући то што / је примио, двоструко чудо ми / јави са два делавањима, / уједно и са два вољама, / видљиво и невидљиво, / дохватљиво и недохватљиво, / те се показа као твар / усред све твари. / Иако су мислили да није твар, / да је привидно био то, / но уопште није привидно, / већ бивајући усред свих / чувствителних твари, Слово / се видело спојено са / примљеним као твар. / Откако је примио / твар је сакрио и одвео / у висине, у слави / Сопственој која је над речи“⁹.

Лоша страна пост-иконоборачког периода састоји се у чињеници да је тај период, код многих донео осећај лажне самодовољности, тј. осећај да је довољан само развој ума, да би човек спознао Бога. Овом духу ће се супротставити Св. Симеон Нови Богослов. Развој логике није довољан за спознање Бога. Разуме се, илустрација те лажне самодовољности је Митрополит Стефан Никомидијски, чија је лака теологија усмерена ка стерилном морализму, законима, социјалној теологији, који не доводе човека до суштинског преображаја. Зато Св. Симеон Нови Богослов поставља питање: шта чинимо са оваплоћењем? Оваплоћење се десило само да бисмо имали одређене правилне

8. Νίκος Αθ. Ματσούκας, *Ιστορία της φιλοσοφίας, Αρχαίας Ελληνικής – Βυζαντινής – Δυτικοευρωπαϊκής, με σύντομη εισαγωγή στη φιλοσοφία*, изд. Порнара, Θεσσαλονίκη 2010, стр. 445.

9. Συμεών ο Νέος Θεολόγος, *Ύμνοι (ΑΖ'-ΚΖ')*, Εισαγωγή – Κείμενο – Μετάφραση – Σχόλια από τον Ιγνάτιο Σακαλή, Φιλολόγο. Φιλοκαλία των νηπτικών και ασκητικών 19ΣΤ, Επόπτης Εκδόσεως Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Καθηγητής Πανεπιστημίου, εκδ. Εκδοτικός οίκος Ελευθερίου Μερετάκη «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1989, Ύμνος 17, 249 – 273, стр. 183 – 185.

друштвене идеје? Те идеје можемо да имамо и без оваплоћења! И етику можемо да имамо без оваплоћења!

Култура има смисла када има карактеристике оваплоћења и приступ различитости, дубоко различитог од онога што ми нисмо. Бог је Личност, која открива једну повезаност, један начин постојања. У хришћанској теологији, Бог је Личност, која позива, са циљем да постане простор да се буде смештен, уселен. Туга, љубав, живот, смрт, ум, чула, се уселују у личност. Величина Христовог дела нема свој крајњи циљ само избављење од прародитељског греха, већ првенствено саздавање нове стварности у којој је коначно побеђена смрт и човек се пронице са несазданом божанственом енергијом. Од тренутка када човек улази у потрагу за првосазданом лепотом, логично је да буду постављена одређена питања. Да ли та потрага има антрополошку основу? Да ли постоји конкретна личност, која оваплоћује истинског човека? Одговор Божији на ова питања јесте оваплоћење Његовог Логоса. „Тајна божанственог домостроја, који је схваћен као тајна спасења, почиње са догађајем саздања света и човека, продужава са пресаздавањем и обновљењем људске природе у Христу, кроз коју има могућност да се обнови сваки човек и цела твар, те се на крају све испуњава у есхатону“¹⁰.

Сасвим супротно монофизитизму и иконоборству, Св. Симеон Нови Богослов у својим надахнутим „Химнама“, поистовећујући чак и људске полне органе са телом Христовим, заблистаће својом културом оваплоћења, говорећи: „Удови Христови постасмо, Христос, је пак наш уд, / Христос ми је рука, нога Христос, мени свескрбном, / а ја клети, рука сам Христова и нога Христова, / померим ли руку, Христос Сав је моја рука... / Не говори да хулим, већ прими ово и / поклони се Христу, Који те је таквог створио... / сваки наш уд ће бити Цео Христос. / Он, бивајући мноштво, остаје Један Недељив, / а ипак, сваки део бива Цели Христос. / Тако, пак, признао бих да је и прст мој Христос / и „жир“ – зар се ниси најежио и постидео? / Но, Бог се није стидео да постане сличан теби, / а ти ли се стидиш подобан Њему да будеш?... И питаш ме: не стидиш ли се ти од срамота, / и још сводиш Христа на срамне удове? А ја ти опет кажем: Погледај

10. Βασίλειος Τσίγκος, *Ο ανακαινισμός του ανθρώπου κατά τη δογματική διδασκαλία του αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου*, стр. 72.

Христа у утроби / помисли шта је у материци и шта из материце извире, / те одакле је дошао мој Бог излазећи“¹¹.

У продужетку ћемо изложити сагледавања о. Јована Мајендорфа у односу на нашег светитеља песника. Мајендорф истиче: „Св. Симеон Нови Богослов је започео свој монашки живот у Студитском манастиру. Међутим, стриктно војничка дисциплина великог манастира је очигледно била туђа његовом темпераменту, те се зато повукао у малу заједницу манастира „Св. Маманта“, у Цариграду. Као и сви пророци, он изражава хришћански доживљај, не водећи строго рачуна о прецизној терминологији. Одатле се код њега може лако пронаћи одступање од утврђене традиције или било ког богословског система. Усред традиционално настројеном византијском друштву, Симеон стоји као једини заступник личног мистицизма, но и као важан сведок неизбежно затегнутих односа у хришћанству између свих облика „институционализма“ и слободе духа. Симеоново пророчко истицање да је хришћанска вера доживљавање живог Христа, наилази на отпор. Легалистички и минималистички поглед хришћанства, који је веру сводио на извршавање „обавеза“ изгледао је далеко реалистичније већини монаха и световним људима. Зато су ови минималисти за Симеона били модерни јеретици: „Називам јеретицима оне, који кажу да у наше време и међу нама, не постоји неко, ко може да држи јеванђелске заповести и да буде као и Свети Оци; пре свега, разуме се, да буде верујући и истинит, будући да се вера показује делима... потом, истовремено да је најспособнији за созерцање, да је богозритель, те да се просветли, дакле да прими Духа Светог и да са њим види Сина заједно са Оцем. Они, дакле, који кажу да то није могуће, немају неку другу јерес, већ, ако можемо да кажемо, имају све друге јереси. Свето Јеванђеље вели: Ходите к мени сви који сте уморни и натоварени и ја ћу вас одморити (Матеј 11. 28), а ови антибожци, или, да тачније кажем, ови антихристи кажу: То је немогуће, немогуће“¹². Циљ Св. Симеона Новог Богослова је да формулише напрегнути, затегнути однос између Царства Божијег и „овог света“, да потврди да је напрегнути однос између „институције“ и „доживљавања“ уграђен у само постојање Цркве кроз векове. Реалистичан сакраментализам Новог Богослова – (његова химна о Евхаристији, део је молитве пред Свето Причешће у

11. Συμεών ο Νέος Θεολόγος, Ὑμνοὶ (AZ'-KZ'), Ὑμνος 15, 141 - 144, 147 - 148, 157 - 163, 193 - 196, стр. 155 - 159.

12. Αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου, Ἔργα, Λόγος 29, стр. 293.

византијском служебнику) – јасно показује да за њега посебну важност има затегнути однос, а не негирање светотајинске природе Цркве. Црква је канонизовала Симеона Новог Богослова и многе генерације источних Хришћана у њему гледају највећег мистика средњег века. На тај начин је византијско Хришћанство признало да је у Цркви, Дух Свети највећи критеријум истине и једини коначни ауторитет¹³.

Из учења Св. Симеона Новог Богослова јасно се сагледава да: песник пише химнографију, редитељ режира, уопштено речено, човек, као уметник свог постојања, твори, а иза целе процедуре технике уметника, постоји једна онтологија, као основа постојеће стварности. У хришћанској теологији, та основа није толико теоретска, колико је отисак оваплоћења у животу црквене заједнице.

Дела Светог Симеона Новог Богослова нису простор заповести и канона, већ опис његовог конкретног живота, оваплоћења Логоса у његовој личности. У супротном би постојала опасност да се саздају догматизми и неке теорије, које немају додирну тачку са животом и опасност да се позивају људи да живе према тим догматизмима.

У Цркви се дешава управо супротно: претходи један конкретни живот, као што је живо искуство оваплоћења Логоса у животу Св. Симеона Новог Богослова. Опис тог живота називамо теологијом.

Περίληψη

Στο βιβλίο «Συνομιλίες σε τέσσερα μάτια», ο σκηνοθέτης Ι. Μπέργκμαν θα πει: «ένα είναι σίγουρο, μας περιβάλλουν γεγονότα, τα οποία δεν μπορούμε να αντιληφθούμε με τις αισθήσεις μας, αλλά μας επηρεάζουν συνεχώς. Καθρέφτες του ασύλληπτου μας προσφέρουν μόνο ποιητές, μουσικοί και άγιοι. Είδαν, ήξεραν, κατάλαβαν». Ο Αγ. Συμεών ο Νέος Θεολόγος, εκπληρώνοντας τη κλήση ενός ποιητή, συγκρουόμενος με τον ιδεολογικό χριστιανισμό, μέσα από την ποίηση του, το αποδίδει στη σκηνή και στην Εκκλησία δείχνει αυτό που δεν φαίνεται.

13. Јован Мајендорф, *Византијско богословље, Историјски токови и догматске теме*, изд. Каленић, Крагујевац 1985, стр. 89 - 92

Αναμφίβολα, μια από τις βασικές εκφράσεις στη θεολογία του Αγ. Συμεών του Νέου Θεολόγου είναι – η ενσάρκωση. Η εποχή του Αγ. Συμεών του Νέου Θεολόγου είναι μια εποχή κατά την οποία έχουν ολοκληρωθεί οι Οικουμενικές Σύνοδοι και η Εκκλησία έχει διατυπώσει ξεκάθαρα τα τριαδολογικά και χριστολογικά δόγματα. Παρά το γεγονός αυτό, ο Αγ. Συμεών ο Νέος Θεολόγος επισημαίνει: «Αν και τα χρόνια που πέρασαν ήταν φοβερά, η ζωή έχει και τώρα πολλούς αιρετικούς, πολλούς λύκους, πολλές φαρμακερές οχιές και φίδια, που συνναστρέφονται μ' εμάς, αυτοί όμως δεν έχουν καμία εξουσία εναντίον μας, αλλά είναι σαν να βρίσκονται κάτω από τη νύχτα της κακίας τους». Ο άγιος εδώ περιλαμβάνει τις μονοφυσιτικές και εικονοκλασικές επιρροές της εποχής του, που αρνούνται ευθέως την ενανθρώπιση του Χριστού.

Τοποθετείται το εξής ερώτημα: Υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο το οποίο "ενσαρκώνει" τον αληθινό άνθρωπο; «Η απάντηση λοιπόν του Θεού στη απορία του ανθρώπου, η "ευπρεπεστάτη" λύση στο δράμα της ανθρωπότητας είναι η ενανθρώπιση του Υιού και Λόγου Του», γράφει ο Β. Τσίγκος.

Έχοντας υπόψη αυτή τη φράση, μια από τις βασικές απόψεις του Αγ. Συμεών του Νέου Θεολόγου είναι ακριβώς η σύλληψη του Λόγου από κάθε μοναχό, γενικά, κάθε χριστιανό: «συλλαμβάνουμε λοιπόν τον Λόγο όχι σωματικά, όπως τον συνέλαβε η Παρθένος και Θεοτόκος, αλλά πνευματικά, ωστόσο όμως τον συλλαμβάνουμε αληθινά· και έχουμε μέσα στις καρδιές μας εκείνον τον ίδιο, που και η αγνή Παρθένος συνέλαβε».

Αυτή η σύλληψη του Λόγου στην καρδιά του κάθε πιστού συνιστά υπέρτατη αξιοποίηση της χριστολογίας, καθώς εισηγείται μια εν Αγίο Πνεύματι "αέναη ενσάρκωση", ως σκοπό και αποτέλεσμα του χριστολογικού γεγονότος. Κατά τον Αγ. Συμεών τον Νέο Θεολόγο αυτοί που αρνιούνται τη ενσάρκωση είναι νέοι αιρετικοί, οι οποίοι μ' αυτήν την στάση επαναλαμβάνουν όλες τις αιρέσεις και ιδιαίτερες τις χριστολογικές αιρέσεις, αφού το χριστολογικό δόγμα αποτελεί για τον Αγ. Συμεών τον Νέο Θεολόγο μια βασική προϋπόθεση της θέωσης του ανθρώπου. Ο Λόγος του Θεού ανέλαβε τη σάρκα μας για να ανακαινίσει "μυστικώς" ολόκληρη τη φύση μας. Ο Αγ. Συμεών ο Νέος Θεολόγος (όπως και πολλοί από τους Πατέρες), θεωρεί ότι η ενανθρώπιση δεν έχει σχέση αποκλειστικά με την πτώση, αλλά περισσότερο με τον ανακαινισμό και τη θέωση του ανθρώπου.